

Filmrecensie Rosan Smits

De rubriek Filmrecensies staat onder redactie van Susanne Kamerling. Zij staat open voor ideeën en suggesties: skamerling@clingendael.nl

Een filmische *wake-up call* uit het hart der duisternis

Film: *Weapon of War*
Directors: Ilse & Femke van Velzen
Producer: IF Productions
Jaar: 2009
Info: Winnaar van de Amnesty International Award en de Dick Scherpenzeel Award.
Beschikbaarheid: Voor informatie over verkoop en de filmfestival-agenda waar *Weapon of War* wordt getoond, zie: www.weaponofwar.nl.

Begin vorige eeuw nam het Europese publiek voor het eerst kennis van de misstanden van het economische schrikbewind van de Belgische koning Leopold II in de huidige Democratische Republiek Congo (DR Congo). Sindsdien zijn de getuigenissen uit 'het hart der duisternis' doordrenkt van grove mensenrechtenschendingen, slavernij en politiek wanbestuur. Recentelijk waren het de nauwelijks te bevatten rapporten over het massale en gruwelijke seksueel geweld tegen vrouwen die een stroom van internationale verontwaardiging teweegbrachten.

De miljoenen dollars hulp gelden die volgden voor slachtofferhulp en bestrijding van straffeloosheid van daders riepen het beeld op van de DR Congo als 'het verkrachtingscentrum van de wereld'.¹ Hiermee heeft het Centraal-Afrikaanse land de dubieuze eer het zoveelste bewijs te leveren van de stelling dat *sex sells*. Het biedt ons een handvat om het complexe geweld in DR Congo te begrijpen in een simpel dader-

slachtoffer-schema, met mannelijke verkrachters en vrouwelijke slachtoffers.

Dit eenvoudige discours is riskant. Hierdoor is seksueel geweld nauwelijks te plaatsen in een bredere context van grof geweld en ernstige mensenrechtenschendingen *tegen* en aangericht *door* zowel mannen als vrouwen. Want verkrachting staat niet op zich zelf. Het is een van de vele gevolgen van de problematische stereotypering van gender-verhoudingen in de regio. Dit negeren heeft op zijn beurt grote gevolgen voor de effectiviteit van de internationale betrokkenheid bij het bestrijden van seksueel geweld in DR Congo.

De documentaire *Weapon of War* van Ilse en Femke van Velzen maakt aan de hand van getuigenissen van (ex-)rebellens over hun aandeel in

de massale verkrachtingen pijnlijk duidelijk dat onze benadering van seksueel geweld in DR Congo te kort schiet. In hun tweede productie over dit thema verkennen de zussen Van Velzen de vage grenzen tussen daderschap en slachtofferschap. Daarmee geven ze inzicht in de wijze waarop rebellenlegers seksueel geweld strategisch inzetten, maar laten ze ook zien dat dit een gevolg is van militarisering van de mannelijke identiteit. Daarmee slagen ze erin het fenomeen in verband te brengen met het bredere culturele systeem dat ten grondslag ligt aan het gewapende conflict in het oosten van het land.

Zo is er Alain Kasharu, die lijdt aan het post-traumatisch stresssyndroom. In zijn nachtmerries herbeleefde hij zijn misdaden, die hij *comme un bête* beging aan het front

van de Mai-Mai-rebellen. We zien hem een psycholoog smeken om medicijnen om zijn 'ziekte' te genezen. Overdag vreest hij confrontaties met vrouwen die hij verkrachtte. Want hij heeft geen bezittingen om hen te compenseren voor het feit dat hij hun een toekomst als volwaardige getrouwde vrouw ontnam. Met eenzelfde angst treedt hij zijn eigen toekomst tegemoet; hij leeft immers in te grote armoede om te kunnen voldoen aan de vaak onhaalbare eisen die de Congolese samenleving stelt aan een volwaardige man: een potente heteroseksueel, die zowel fysiek als financieel zijn gezin onderhoudt en beschermt.

In feite waren het vergelijkbare omstandigheden die Kasharu er destijds toe brachten zich te laten rekruteren. Als lid van de Mai-Mai kon hij wél, met geweld, uitdrukking geven aan zijn mannelijke taak als beschermer van zijn gemeenschap. Verkrachting was volgens hem – en volgens veel soldaten met hem – een bijproduct van de omstandigheid dat hij als rebel geen middelen had om een echtgenote te onderhouden: 'Als je behoefte hebt aan een vrouw, kun je jezelf niet meer beheersen, dan grijp je haar.' Zo'n verklaring moet begrepen worden vanuit het bestaande *idee* van militante mannelijke seksualiteit dat heerst in DR Congo.

Het zijn dezelfde sociale constructen van mannelijkheid, waardoor verkrachting zo'n effectief oorlogswapen blijkt in DR Congo. De gemaskeerde Commandant Taylor, van de Tutsi-beweging *Congrès National pour la Défense du Peuple* (CNDP), beschrijft hoe de hoogste rangen spraken over de inzet van seksueel geweld om gemeenschappen te demoraliseren. En dan ging het niet om de vrouwen, als ze de verkrachting al overleefden. Het grootschalig seksueel geweld dat de CNDP in Oost-Congo toepaste, had als doel mannelijke tegenstanders, die de vrouwen behoorden te beschermen, tot het diepst te vernederen en daarmee uiteindelijk de regering te provoceren tot onderhandelen.

Twee scènes uit *Weapon of War* tonen al hoezeer (seksueel) geweld samenhangt met de compensatiedrang van mannen die volgens de geldende norm falen. Dit geweld bekrachtigt het maatschappelijke ideaal van militante mannelijkheid waarin vrouwen machteloos in een bijrol figureren. Hiermee is de documentaire een subtiele, maar indringende *wake-up call* voor de internationale gemeenschap. De Congolese realiteit versmallen tot een daderslachtoffer-discours bevestigt de stereotype gender-verhoudingen in het land. Daarmee sluiten we de

ogen voor de traumatische ervaringen van ook jongens en mannen als gevolg van (het plegen van) geweld, en dragen we onbedoeld bij aan een perpetuum van de gewelddadige ellende.

Maar er is hoop. Kapitein Basima, ex-rebel met zeker zes verkrachtelingen op zijn kerfstok, is nu pastoor bij de 10de militaire divisie in Oost-Congo. Als rode draad wandelt hij onvermoeibaar door het Congolese decor van *Weapon of War* om met geüniformeerde mannen te praten over hun trauma's en de gevolgen van (seksueel) geweld. Basima's motivatie: 'Het is mijn wens om mijn land Congo tot rust te brengen. In vrede.'

Rosan Smits is als Research Fellow verbonden aan de **Conflict Research Unit** (CRU) van Instituut Clingendael.

Noot

1 Uitspraak van UN Special Representative on Sexual Violence Margot Wallstrom, in: 'UN official calls DR Congo "rape capital of the world"' - *BBC News Online*, 28 april 2010.

Voor het hierboven behandeld thema, zie ook Siskia Rademaker, 'Sexueel geweld in Oost-Congo: het wilde westen in het oosten', in: *Internationale Spectator*, juni 2009, blz. 314-318